

VLATKA DUGAČKI

KREŠIMIR REGAN

UDK: 929.7Talovac (093)

Izvorni znanstveni članak / Original Scientific Paper

Rukopis prihvaćen za tisak: 16. 1. 2019.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y26kec3jg9>

Rod Talovaca ili Talovačkih i njihova ostavština u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

Sažetak

Talovci su tijekom XV. st. pripadali krugu najmoćnijih rodova Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Zahvaljujući velikomu bogatstvu, temeljenom na prihodima s mnogobrojnih posjeda na području današnje Hrvatske, Slavonije i Austrije, tradicionalnoj obiteljskoj politici odanosti ugarsko-hrvatskom kralju Sigismundu Luksemburgovcu i njegovim nasljednicima na prijestolju te ženidbenim vezama s uglednim srednjoeuropskim velikaškim obiteljima (Alšanski, Levanjski), Talovci su se od sitna plemstva s kraja XIV. st. tijekom prva tri desetljeća XV. st. uzdignuli u jednu od najmoćnijih velikaških obitelji Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva.

Ključne riječi: plemićki rod, Talovac.

Uvod

Talovci ili Talovački ubrajaju se u srednjovjekovne rodove s područja kasnosrednjovjekovne Dalmacije. Podrijetlom su s Korčule, odakle su se najkasnije početkom XV. st. prebacili na kopno u Dubrovnik te ubrzo stupili u službu ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda Luksemburgovca koji ih je, zahvaljujući obiteljskoj politici odanosti, postavio na visoke položaje te im dodijelio brojne posjede u južnoj Ugarskoj, Slavoniji i Hrvatskoj. Time ih je uzdigao među najmoćnije rodove Ugarsko-Hrvat-

skoga Kraljevstva. Jedan od tih posjeda bio je Talovac ili Topolovica na području današnje Bjelovarsko-bilogorske županije po kojem su nosili plemićki pridjev od Talovca (*de Thallowcz*), iz kojeg je kasnije izvedeno obiteljsko ime Talovac. Premda se u hrvatskoj historiografiji takav oblik obiteljskoga imena uvriježio za sve članove obitelji, njega su nosila tek prva dva poznata naraštaja obitelji, dok su se posljednje generacije obitelji nazivale Banićima (*Bánffy*), vjerojatno prema banskoj časti koju su obnašali Matko i Petar, dva najznačajnija pripadnika obitelji.

Za razliku od brojnih drugih plemićkih i velikaških obitelji koje su ostale na margini znanstvenoga interesa, plemićka obitelj Talovac podubila je interes istraživača. Iako smo se u razmatranju njihove prošlosti služili i nekim ranijim istraživanjima, koja su se u cijelosti ili jednim dijelom dotaknula istaknutih pojedinaca te njihovih posjeda ili utvrda, u izradbi ovog rada ključan su izvor bili temeljiti terenski pregledi ostataka njihovih utvrda, ali i pokušaj topografske rekonstrukcije njihovih posjeda kako u današnjoj središnjoj Hrvatskoj, tako i u Slavoniji te južnoj Dalmaciji.

Povijest obitelji

Kao što je to slučaj kod većine plemićkih obitelji s hrvatskoga prostora, podrijetlo obitelji Talovac također je nepoznato. Prema istraživanjima mađarskoga povjesničara Mályusza Eleméra, najstariji poznati predak Talovaca bio je korčulanski patricij Luka (XIV. st.), po kojem se njegov sinovi Matko, Franjo, Ivan i Petar ili Perko nosili obiteljsko ime *de Lucha* (1419) i *de Luca* (1435).¹ Iako su zbog ovog patronimika stariji autori dovodili ovu obitelj u vezu s poznatom dubrovačkom obitelji Lukarević,² novija istraživanja u cijelosti su odbacila bilo kakvu krvnu vezu između ove dvije obitelji osim činjenice da su potkraj XIV. st. obje živjele i djelovale u Dubrovniku. U dokumentima s početka XV. st. spominju se još i pod pridjevkom Dubrovački (*de Aragouse*).³

Premda u izvorima nije ostalo zabilježeno kako su prvi poznati članovi obitelji Talovac dospjeli na kopno, stariji autori drže da se to dogodilo potkraj XIV. st. te da su prilikom boravka ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda u Dubrovniku 1396.

¹ Kamilo DOČKAL, Srednjovjekovna naselja oko Dobre kuće (Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji). *Starine*, 48(1958), str.156; Mihailo J. DINIĆ, *Građa za istoriju Beograda u srednjem veku/Monumenta historiam Belgradi spectantia*, 2. Beograd, 1958., str. 16; Vjekoslav KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, 3. Zagreb, 1980., str. 155; Mályusz ELEMÉR, *A négy Tallóci fivér. Történelmi Szemle*, (1980) 4, str. 533. i 538.

² Marko PEROJEVIĆ, Talovac – cetinski i kliški knezovi. *Napredak* (kalendar), Sarajevo, 1937. (internetska verzija: <http://www.idoconline.info/article/844436>, pristupljeno 22. VII. 2018).

³ Stanko ANDRIĆ, Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (drugi dio). *Scrinia Slavonica*, 9(2009), str. 62; Szabó PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és előzményei* (doktorska disertacija), Szeged, 2014., str. 83.

učinili kruni „neku uslugu novčane prirode“ zbog čega ih je Sigismund „poveo za sobom i darovao im posjed Topolovicu između Virovitice i Grdevaca“. ⁴ Za razliku od njih, mladi istraživači smatraju da su se kao trgovačka obitelj doselili s Korčule u Dubrovnik između 1413. i 1416. godine, u vrijeme kada se taj srednjodalmatinski otok nalazio pod dubrovačkom vlašću zajedno sa susjednim Bračom i Hvarom, te da su se potom iz Dubrovnika preselili u Beograd zbog širenje obiteljskog posla, u kojem se 1419. godine spominju kao stanovnici dubrovačke kolonije u tom gradu. ⁵

Uspion obitelji započinje s Lukinim sinovima Matkom, Petrom (Perkom), Francom i Ivanom. Prvi i najznačajniji među njima svakako je *Matko* (Korčula, kraj XIV. st. – ?Prođavić, danas Virje, poslije 20. XI. 1444.), u dokumentima zvan još i Matko Dubrovački (*Mathico de Aragouse*). ⁶ Mađarska historiografija drži da je on zadnji od braće napustio Korčulu. ⁷ Prema jednoj dubrovačkoj ispravi od 9. X. 1431., Matko je već od 1416. godine bio u službi srpskog despota Stefana Lazarevića, ⁸ a zatim ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda. Premda u dokumentima ne nalazimo točan datum kada se Matko priključio Sigismundu, vrlo je izgledno da se to dogodilo između Stefanove smrti 19. VII. 1427. i opsade utvrde Golubac ili Golubački grad u lipnju 1428. godine, koju je nekadašnji Lazarevićev kaštelan predao Osmanlijama umjesto Mađarima. ⁹ Vrlo je izgledno da su se u isto vrijeme Matku priključila i njegova braća, koja su zajedno s njim imala uspješan uspon u karijeri.

Matkov politički uspon započeo je 1430. g. kada ga je Sigismund radi jačanja protuosmanske linije na Dunavu postavio za kovinskoga župana i beogradskoga kapetana te mu još isplatio 500 forinti u znak zahvalnosti za vjernu ratnu službu. ¹⁰ Iste godine dodijelio mu je i upravu nad utverdama Srebrenik, Grabovac i Brčko na području Usore, kojima je upravljao s braćom sve do 1443. g. kada je područja Soli i Usore zaposjeo bosanski kralj Stjepan Tomaš. ¹¹

⁴ Kamilo DOČKAL, *Srednjovjekovna naselja oko Dobre kuće*, str. 156; Josip LUCIĆ, *Talovci*. U: *Enciklopedija Jugoslavije*, 8. Zagreb, 1971., str. 317.

⁵ V. KLAJČ, *Povijest Hrvata*, str. 155; M. ELEMÉR, *a négy Tallóci fivér*, str. 538., bilj. 39; Tamás PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci im Mittelalter*. U: *Lajos Thallóczy, der historiker und politiker*, Sarajevo – Budapest, 2010., str. 185; Szaszko ELEK, *A Szeri Pósaft család*, 2013., str. 89, bilj. 439; S. PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és elözményei* (doktorska disertacija), Szeged, 2014., str. 77-98.

⁶ S. PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és elözményei*, str. 83.

⁷ S. PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és elözményei*, str. 77.

⁸ V. KLAJČ, *Povijest Hrvata*, str. 155.

⁹ T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 185.

¹⁰ V., KLAJČ, *Povijest Hrvata*, str. 156.

¹¹ Dubravko LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*. Zagreb–Sarajevo, 2006., str. 130; T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 186; Krešimir REGAN i Vlatka DUGAČKI (ur.), *Hrvatski povijesni atlas*. Zagreb, 2018., str. 168-169.

Kao jedan od uspješnijih ugarskih vojskovođa, sudjelovao je u niz vojnih operacija protiv Osmanlija u Srbiji. Kao jedan od najvjernijih Sigismundovih pristasa boravio je tijekom 1433. u Rimu gdje je s papom pregovarao oko krunidbe za rimsko-njemačkoga cara, da bi potom 31. V. 1433. sudjelovao u njoj sa svojih 60 vitezova kao dio Sigismundove pratnje.¹² Iste godine Sigismund ga je poslije smrti zagrebačkoga biskupa Ivana I. Albena postavio za svjetovnog upravitelja Zagrebačke biskupije (*in temporalibus*),¹³ što ostaje do 1438. g. kada ga na toj dužnosti nasljeđuje brat Petar,¹⁴ te mu dodijelio upravu nad zagrebačkim Gradecom.¹⁵ Uz to je od 1434. do 1439. godine obnašao još i dužnost upravitelja Vranskoga priorata,¹⁶ te kraljevskoga komornika.¹⁷

Po Sigismundovu nalogu u ljeto 1434. godine provalio je u Bosni. Najprije je pokorio sve utvrde na Vrbasa na putu prema Jajcu, odakle je krenuo u smjeru istoka prema srednjoj Bosni gdje je zaposjeo Hodidjed, Vranduk i brojne druge utvrde.¹⁸ S obzirom da je u taj pothvat uložio vlastita sredstva u iznosu od 6000 zlatnih forinti i njima opremio vojsku sastavljenu od 1117 kopljanika, Sigismund mu je prepustio upravu nad utverdama Jajcem, Bočcem i Komotinom sve do 1437. godine kada ih je morao prepustiti Sigismundovom štićeniku, bosanskom kralju Tvrtku II. Kotromaniću i Radivoju Ostojiću.¹⁹

¹² V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 143-145; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 245; T. PÁLÓSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 185.

¹³ Za upravitelja Zagrebačke biskupije u duhovnim pitanjima (*in spiritualibus*) bio je 1433. imenovan nekadašnji kninski biskup Ivan. Nada KLAIĆ, *Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb, 1982., str. 136; Stanko ANDRIĆ i Pejo ČOŠKOVIĆ, Ivan. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb, 2005., str. 73-74.

¹⁴ Godine 1433. postao je upraviteljem još i Kaločke nadbiskupije zajedno s bratom Frankom. Andrija LUKINOVIĆ, Benedikt de Zolio. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 190; T. PÁLÓSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 185.

¹⁵ Preuzimanjem uprave nad Gradecom Matko Talovac zamijenio je dotadašnju Celjsku upravu nad tim gradom što nije bilo po volji moćnih Celjskih grofova. Kada su Celjski postali gospodarima susjednog Medvedgrada 1436., tijekom 1437. i 1438. g. zaredali su se brojni incidenti između medvedgradskih službenika i stanovnika Gradeca, odnosno između Celjskih i Talovaca oko dominacije nad ovim gradom. Franjo BUNTAK, *Povijest Zagreba*. Zagreb, 1996., str. 129; Borislav GRGIN, Vrhunac srednjovjekovnog razvoja. U: *Povijest grada Zagreba*, 1. Zagreb, 2012., str. 95.

¹⁶ M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); Lelja DOBRONIĆ, *Viteški redovi*. Zagreb, 1984., str. 150-152.

¹⁷ László BLAZOVICH, *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, 6. Szeged, 1982., str. 18; M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); S. PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és előzményei*, str. 84.

¹⁸ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 245, 255.

¹⁹ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 245, 256.

Naposljedku ga je Sigismund u drugoj polovici listopada 1435. g. imenovao banom čitave Slavonije, dao mu u zalog vlastelinstvo i utvrdu Đurđevac,²⁰ darovao mu dio posjeda izumrle obitelji Alšan, a potom ga u svibnju 1436. postavio još i za hrvatsko-dalmatinskoga bana čime su se hrvatske zemlje ponovno našle sjedinjene u rukama jedne osobe.²¹ Dužnost hrvatsko-dalmatinskoga bana Matko nije nikada obnašao samostalno već u suradnji sa Stjepanom Frankopanom (1436.–37.), Petrom Talovcem (1437.–44.) te naposljetku s Petrom i Frankom Talovcem (1445.–46.).²² Također mu je 1436. g. kralj Sigismund darovao zagrebački Gradec, kojeg je prethodno oduzeo Celjskima.²³

Ključan trenutak u Matkovom životu, kao i u životima njegove braće dogodio se 1436. godine kada je Ivan VI. st. Frankopan odbio Sigismundu predati Nelipićevu baštinu.²⁴ Tada ga je Sigismund proglasio nevjernikom te na njega uputio Matka i Franka Talovca da oružano zauzmu sporne posjede. Čini se da se akcija odvijala tijekom studenog i prosinca 1436. kada su braća Talovci opsjeli Sinj te ga uz teške žrtve osvojili, a završila je pobjedom Talovaca 31. I. 1437. g. kada se Katarina Nelipić, udovica Ivana koji je u međuvremenu preminuo, morala dobrovoljno predati Talovcima čitavu nekadašnju baštinu svoga oca Ivaniša Nelipića.²⁵ Veliku pomoć Talovcima u borbi protiv Frankopana pružio je knez Toma (II.) Kurjaković koji je stupio u njihovu službu kao kraljevski vitez te za nagradu dobio upravu nad Humljanima i utvrdom Ripač.²⁶ Od tada pa sve do polovice XV. st. Matko i njegova

²⁰ Ranko PAVLEŠ, *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo/Povijest, topografija, organizacija*, Koprivnica, 2001., str. 141.

²¹ V. KLAJIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 152-153, 155; Mladen ŠVAB, Alšanski. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 1. Zagreb, 1983., str. 93-94; Ante NAZOR i Zoran LADIĆ, *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija*, Zagreb, 2003., str. 487; T. PÁLÓSFALVI, *Die Familie Tallóci*, 185; B. GRGIN, *Vrhunac srednjovjekovnog razvoja*, str. 95; D. PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja*, str. 249; Stanko ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*. Slavonski Brod, 2007., str. 72.

²² A. NAZOR i Z. LADIĆ, *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija*, str. 487.

²³ N. KLAJIĆ, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 136-140; ISTA, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb 1987., str. 125.

²⁴ Petar STRČIĆ, Frankopan, Ivan VI. st. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 4. Zagreb, 1998., str. 410-411; Ivan MUŽIĆ (prir.), *Vlasi u hrvatskoj historiografiji*. Split, 2010., str. 24-26.

²⁵ Sam Sinj su braća Matko i Perko zauzeli tijekom studenog ili prosinca 1436. nakon žestokih borbi. Nakon predaje Matko Talovac je Ivanovu udovicu Katarinu Nelipić i malodobnog sina Jurja Frankopana po kraljevom nalogu sproveo u Modruš, gdje im je dodijelio Modrušku županiju s utvrdama Tržcem iznad Modruša i Vitunjem. V. KLAJIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 160; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 263; Ljubomir GUDELJ, *Čačvina utvrda*. Split – Trilj, 2006., str. 7-10; I. MUŽIĆ, *Vlasi u hrvatskoj historiografiji*, str. 25; Ivan BOTICA, *Krbavski knezovi u srednjem vijeku* (doktorska disertacija). Zagreb, 2011., str. 207.

²⁶ I. BOTICA, *Krbavski knezovi*, str. 206.

braća Nikola i Petar nose naslov sinjskih i kliških knezova te se ubrajaju među najmoćnije feudalce kasnosrednjovjekovne Hrvatske. Osim što je bio najmoćniji čovjek na prostorima srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, Matko je od Sigismunda dobio i niz drugih časti. Među njima bilo je i pravo da odobrava postavljanje biskupa u Velikom Varadinu.²⁷

Iako je Matko u cijelosti bio vezan za Hrvatsko-dalmatinsko i Slavonsko kraljevstvo, nije zaboravljao na svoje dubrovačko podrijetlo. Kada su Dubrovčani zaratili protiv Pavlovića tijekom Konavoskog rata (1430.–32.), štitio ih je od presezanja bosanskoga vojvode i kasnijega hercega Stjepana Vukčića Kosače.²⁸

Nakon što je Sigismund umro 1437. godine bez muškog nasljednika, na prijestolje je stupio Albert II. Habsburgovac koji je moćnim Talovcima potvrdio sve posjede, kao i posjede koje su Matku Talovcu i njegovoj braći ostavili Ivan II. Alšanski i njegova udovica Klara.²⁹ To se dogodilo u znak zahvalnosti što su ga Talovci podržali zajedno s drugim ugarsko-hrvatskim magnatima, za razliku od Celjskih koji su otvoreno stali na stranu Sigismundove supruge Barbare Celjske, koja je ugovor iz 1402. g. između Habsburgovaca i Luksemburgovca o međusobnom nasljeđivanju prijestolja smatrala ništavnim.³⁰ Štoviše, kako bi ih čvršće vezao uz sebe čak je i s mjesta Matkova subana u Hrvatskoj i Dalmaciji smijenio Stjepana Frankopana i postavio njegova brata Petra.³¹ Također je Talovcima 1438. potvrdio Sigismundovo davanje u zalag vlastelinstva i utvrde Đurđevac, čiji je povrat u međuvremenu zatražio Nikola Mikčević (Vragović), te naložio njihovo uvođenje u posjed što se naposljetku i ostvarilo 1439. godine.³²

No, istodobno im je Albert II. oduzeo upravu nad slobodnim kraljevskim gradom Gradecom u Zagrebu početkom ožujka 1438.³³ Postavlja se pitanje treba li na tu Albertovu akciju gledati kao njegov pokušaj obuzdavanja prevlasti Talovaca u hrvatskim zemljama ili kao kraljevu želju da ponovno uspostavi svoju izravnu vlast

²⁷ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 708.

²⁸ Sudjelovanje Matka na strani Dubrovčana te njegov pokušaj da kao Sigismundov namjesnik Huma potisne iz tog područja Kosače Stjepan nije nikad zaboravio, te je 1440. napao i nakon osam mjeseci duge opsade osvojio Matkov Omiš, što je dovelo do rata između Talovaca i Kosača. Mihailo DINIĆ, *Zemlje hercega Svetoga Save. U: Srpske zemlje u srednjem veku. Istorijsko-geografske studije*, Beograd, 1978., str. 191-192, 213-214; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 261.

²⁹ Danijel PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja*, Vinkovci, 2000., str. 61., 249; S. ANDRIĆ, *Podgorje Papuka i Krndije (drugi dio)*, str. 62.

³⁰ I. BOTICA, *Krbavski knezovi*, str. 219.

³¹ A. NAZOR i Z. LADIĆ, *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija*, str. 487.

³² R. PAVLEŠ, *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo*, str. 141-142.

³³ Tomislav RAUKAR, *Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje. U: Historijski zbornik*, 36(1983), str. 113-140.

nad privilegiranim naseljima, bez posredstva feudalaca? No bez novih izvora teško je donijeti konačni zaključak.³⁴

Nakon što je 1439. godine Albert II. iznenada umro, Matko s braćom nije podržao njegovu udovicu, kraljicu Elizabetu, i Albertova sina Ladislava V. Postuma, već su se priključili protuhabsburškoj stranci koja je za novog ugarsko-hrvatskoga kralja izabrala Vladislava I. Varnenčika Jagelovića te ga u srpnju iduće godine okrunila.³⁵ U prijestolnom ratu Talovci su bili vjerni pristaše Vladislava što je omogućilo Matku da 1443. godine ponovno postane upraviteljem Zagrebačke biskupije te stavi biskupske posjede i njegovu rezidenciju Čazmu pod svoju vlast.³⁶

Što se tiče privatnog života, o Matku se zna tek da je nakon smrti Nikole III. Gorjanskoga između 1435. ili 1436. g. oženio njegovu udovicu Margaritu od roda Čeha Levanjskog.³⁷ U braku s njom imao je sinove *Pavla* i *Benedikta*, koji se spominju 1438. godine u jednoj ispravi kojom im je stric Petar kao upravitelj Zagrebačke biskupije dodijelio neke predije u provinciji Dubrava i na vugrovečkom vlastelinstvu.³⁸ Po svoj prilici Matko je preminuo u svojoj utvrdi Prodaviću (danas Virje) na obiteljskim posjedima u Podravini krajem 1444. ili početkom 1445. g. Nakon njegove smrti Celjski su postali slavonskim banovima te pokrenuli široku akciju zaposjedanja njihovih posjeda na području novostečenoga banata.³⁹

Iako se Matko uzdigao u jednog od najvažnijih ljudi kraljevstva za Sigismundove i Albertove vladavine, svakako su veliku ulogu u tome imala njegova braća koja su mu bila glavni politički i vojni oslonac. *Franko* (?Korčula, kraj XIV. st. – Kosovo, 1448.) se također istaknuo u protuosmanskim ratovima. Zajedno s bratom Matkom 1433. g. imenovan je upraviteljem Zagrebačke biskupije i Kaločke nadbiskupije.⁴⁰ Kao severinski ban sudjelovao je u nekoliko sukoba s Osmanlijama (srpska kampanja 1443.–1444.; bitka kraj Varne 1444.; bitka kraj Smedereva 1437. i dr.).⁴¹ Godine 1437. godine imenovan je temeškim županom i beogradskim kapetanom zajedno s bratom Ivanom.⁴² Kada su Osmanlije od svibnja do listopada 1440. g. opsjedale

³⁴ Ibid., str. 121.

³⁵ Borislav GRGIN, Jagelovići. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb, 2005., str. 222.

³⁶ A. LUKINOVIĆ, *Benedikt de Zolio*, str. 192.

³⁷ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 157; Stanko ANDRIĆ, Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (prvi dio). *Scrinia Slavonica*, 8(2008), str. 71.

³⁸ A. LUKINOVIĆ, *Benedikt de Zolio*, str. 190.

³⁹ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 249; Marija KARBIĆ, Talovci. U: *Hrvatski leksikon*, 2. Zagreb, 1997., str. 555.

⁴⁰ T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 185.

⁴¹ Ibid., str. 276.

⁴² M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje).

Beograd, Franko je odbijao osmanske napade na Kovin i Mačvu čime je znatno rastećivao beogradsku obranu.⁴³ Poginuo je tijekom druge bitke na Kosovu 1448.⁴⁴ U braku s Jelenom Jakšić od Kuželja Franko je imao kći *Anku* te sinove *Nikolu* ili *Mikloša*, *Vladislava* ili *Ladislava*, *Matka II.* i *Franju II.*⁴⁵

Treći brat iz najmoćnije generacije Talovaca bio je *Ivan* (?Dubrovnik – kraj Pakraca, 1445.), koji je 1439. g. imenovan za vranskog priora nakon što se njegov brat Matko povukao s mjesta njegova upravitelja, a iduće godine postavljen je za beogradskoga kapetana.⁴⁶ U toj funkciji istaknuo se u znamenitoj obrani Beograda od travnja do listopada 1440. godine pod vodstvom osmanskoga sultana Murata II., tijekom koje je junački branio utvrdu kao njezin zapovjednik.⁴⁷ Kada su Celjski poslije Matkove smrti u zimi 1444.–1445. osvojili posjede Talovaca u Podravini te se spremali navaliti i na njihov voćinski posjed u zapadnoj Slavoniji, Ivan ih je pokušao obraniti.⁴⁸ Kraj Pakraca se sukobio sa celjskim službenicima te poginuo u sukobu.⁴⁹

Posljednji od četvero Lukinih sinova bio je *Petar* (Petko ili Perko, Korčula, kraj XIV. st. – ? Sinj, 1453.), koji je od 1438. do 1440. g. bio upravitelj Zagrebačke biskupije,⁵⁰ a od 1437. do 1452. g. hrvatsko-dalmatinski ban.⁵¹ Isprva je tu dužnost obnašao s bratom Matkom (1437.–1444.), potom s braćom Matkom i Frankom (1444.–1445.) i Ivanom Sekeljem od Szentgyörgya (1446.–1448.), te naposljetku samostalno (1448.–1452.).⁵²

⁴³ Ibid.

⁴⁴ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 298.

⁴⁵ M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje).

⁴⁶ M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); L. DOBRONIĆ, *Viteški redovi*, str. 150-152; S. PÁL, *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és előzményei*, str. 77-98.

⁴⁷ M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 275.

⁴⁸ Dio voćinske utvrde zajedno s velikom kulom je mačvanski ban Ladislav Gorjanski 1440. godine privremeno prepustio slavonsko-hrvatsko-dalmatinskom banu Matku Talovcu i njegovoj supruzi Margareti od roda Čeha Levanjskog, koja je prije Matka bila udana za njegova brata Nikolu III. Gorjanskog. S. ANDRIĆ, *Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku* (prvi dio), str. 71; T. PÁLÓSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 188.

⁴⁹ Antun NEKIĆ, *Plemići rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća* (doktorska disertacija), Zadar, 2017., str. 124.

⁵⁰ A. LUKINOVIĆ, *Benedikt de Zolio*, 190; A. NAZOR i Z. LADIĆ, *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija*, str. 487.

⁵¹ U zbirci *Acta Croatica* navedena je isprava od 29. VI. 1432. u kojoj se Petar Talovac spominje kao kliški i sinjski knez te hrvatsko-dalmatinski ban. Datacija te isprave je pogrešna kao što tvrde sami priređivači, jer Talovci prije 1436. godine nisu mogli biti u posjedu kliško-cetinskog vojvodstva. Josip BRATULIĆ i Zoran LADIĆ (prir.), *Acta Croatica/Hrvatski spomenici*. Zagreb, 2016., str. 71-72.

⁵² A. NAZOR i Z. LADIĆ, *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija*, str. 487.

Osobito se istaknuo 1436. godine, kada je po Sigismundovom nalogu s Matkom ratovao protiv Ivana VI. Frankopana u borbi za baštinu Nelipića. Također se poput ostale braće istaknuo u protuosmanskoj obrani južnih dijelova Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Među ostalim, sudjelovao je u pokušajima protjerivanja Osmanlija iz Srpske Despotovine 1443. i 1444. godine, a također je sudjelovao u bitci kraj Varne 1444. godine. Smrt kralja Vladislava u toj bitci, a potom i smrt njegovog brata Matka potkraj iste ili početkom iduće godine značajno je oslabila njegov položaj. S jedne strane našao se pod pritiskom Stjepana Vukčića Kosače, na čiji poziv su Osmanlije u veljači ili ožujku 1449. godine opustošile Petrove posjede u Dalmaciji,⁵³ a s druge strane pod pritiskom sve moćnijeg gubernatora Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva Ivana Hunyadija, koji je 1448. godine zatražio te naposljetku 1451. godine dobio od Petra na upravu pola hrvatsko-dalmatinske banovine.⁵⁴ Još ranije Petar se sukobio sa Celjskim grofovima, koji su 1445. godine eliminirali njegova brata Ivana te potom, nakon dogovora s Ivanom Hunyadijem oko podijele interesnih sfera u Slavoniji na štetu Talovaca sklopljenog 1447. ili 1448. godine, krenuli u opći napad na Talovce čime su ih trajno potisnuli s prostora današnje središnje Hrvatske.⁵⁵

Iako se Petrovo područje vladavine znatno smanjilo otimačinom ili stavljanjem posjeda u zalog zbog visokih troškova njihove obrane uslijed ratova sa Celjskima, Hunyadijem i Osmanlijama,⁵⁶ Petar je ipak uspio sačuvati obiteljske posjede u današnjoj Dalmaciji i Slavoniji za svoje potomstvo i nećake. Umro je vjerojatno početkom 1453. g. ostavivši za sobom udovicu Jadvigu ili Hedvigu i dva maloljetna sina, *Ivana III.* i *Stjepana*.⁵⁷

⁵³ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 316.

⁵⁴ Pola hrvatsko-dalmatinske banovine dobio je Ivan Hunyadi iz razloga što njegov štićenik, hrvatsko-dalmatinski protuban Ivan Sekelj, unatoč vojnoj pomoći koju su mu pružili Frankopani, Kurjakovići i Zrinski, nije uspio zaposjesti hrvatsko-dalmatinski teritorij južno od Ostrovice i Knina, koji je ostao čvrsto u rukama Petra Talovca. No kada se Petrov podban Toma Tvrtković prebacio u Hunyadijev tabor, Petru Talovcu ostali su tek baštinski posjedi sa sjedištem u Klisu i Kninu te se potom morao nagoditi s Hunyadijem. M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 286-287; I. BOTICA, *Krbavski knezovi*, str. 233.

⁵⁵ Nada KLAIĆ, *Zadnji knezovi Celjski v deželah Sv. krone*. Celje, 1982; S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 77; ISTI, *Podgorje Papuka i Krndije...* (drugi dio), 63; Robert KURELIĆ, *Nada Klaić i grofovi Celjski: tri desetljeća kasnije*. U: *Nada Klaić i njezin znanstveni i nastavni doprinos razvoju historiografije* (zbornik radova), Zagreb, 2013., str. 341-363.

⁵⁶ Radivoj i Nikola Velički držali su posjede Talovaca Kravarnu i Talovac u zalogu, koje su potom 1449. prepustili potomcima Benedikta Nelipca od Dobre kuće, odnosno Nelipićima od Dobre kuće. Stanko ANDRIĆ, *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića*. U: *Stjepan Tomašević (1461.–1463.): slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva* (zbornik radova). Zagreb–Sarajevo, 2013., str. 119.

⁵⁷ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 302; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 300.

Nakon smrti Petra Talovca u travnju 1453. g. izbio je rat za baštinu Talovaca između hercega Stjepana Vukčića Kosače, bosanskoga kralja Stjepana Tomaša, Ulrika II. Celjskoga i Mletačke Republike. Najsilovitiji među njima isprva su bili herceg Stjepan, koji je ponudio ruku Jadvigi, i bosanski kralj, koji je baštinu Talovaca namjeravao steći udajom svoga sina Stjepana Tomaševića za Petrovu udovicu.⁵⁸ Ne čekajući Jadvigin odgovor, nekadašnji su se Petrovi kaštelani Knina, Laba, Klisa, Sinja, Čačvine i Petrovca obratili za pomoć Mlečanima, a isto je učinio i Petrov podban Toma Bojničić. Mletačka Republika izašla im je u susret te je obavijestila hercega 18. III. 1454. g. da je pod svoju zaštitu stavila Perkove sinove i njihove utvrde Knin, Lab, Ključ, Petrovac, Klis, Sinj i Čačvinu do njihove punoljetnosti.⁵⁹

No nakon što je u hrvatsko-dalmatinsku bansku čast bio 1452. godine uveden Ulrik II. Celjski, situacija se ponovno zakomplicirala. U novom stjecanju posjeda Talovaca Ulrik II. Celjski uputio je svojeg vojskovođu Jana Vitovca u Hrvatsku, koji je zaposjeo čitavu hrvatsko-dalmatinsku banovinu izuzev kliškoga i cetinskoga vojvodstva, koja su ostala u rukama Talovaca.⁶⁰ Tako su se naposljetku u rukama Celjskih našla čitava baština Talovaca, izuzev Klisa, Čačvine, Petrovca i Sinja.⁶¹ U njihovim su rukama ove utvrde bile tek do 1459. kada je započeo novi hercegov napad koji je rezultirao gubitkom Čačvine. Da bi spriječio daljnje hercegovu širenje, po zapovijedi kralja Matije Korvina novi hrvatski ban Pavao Špirančić preuzeo je Cetinsko kneštvo.⁶² Tada su se preostali Talovci u cijelosti povukli na svoje posjede u današnju Slavoniju.

Od Petra i Franka potječu svi ostali članovi obitelji, koji su prema banskim naslovima njihovih roditelja dobili plemićki pridjevak *Bánffy*, odnosno Banići.⁶³ Njihovi potomci utemeljili su dvije grane obitelji.

Rodonočelnici prve grane su Franjini sinovi Franjo II. i Nikola. Franjo II. imao je sina *Jurja* (?), poslije 1462. – ?),⁶⁴ podžupana Vukovske županije, te unuka *Baltaza*

⁵⁸ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 324; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 300.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Nepoznate utvrde na Cetini mogu jedino biti Vrljka i Travnik. V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 330; M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje); Ivan ALDUK, *Srednjovjekovne tvrđave. U: Dalmatinska zagora nepoznata zemlja*. Zagreb, 2007., str. 623-635; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu*, str. 300.

⁶¹ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 330.

⁶² M. PEROJEVIĆ, *Talovci – cetinski i kliški knezovi* (internetsko izdanje).

⁶³ Stanko ANDRIĆ, *Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti*. U: *Zbornik Muzeja Đakovštine*, (2015), str. 39, bilj. 76.

⁶⁴ Da je Juraj rođen poslije 1462. svjedoči nam kupoprodajna isprava iz 1462. godine o prodaji Vukovara Gorjanskima, a u kojoj se kao živi članovi roda navode Franjini sinovi Nikola I., Franjo II. i Ladislav, zatim Franjini unuci i Nikolina djeca Nikola II. i Stjepan II., te Petrovi sinovi Ivan II. i Stjepan I. S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 78.

ra (? – ?, poslije 1530.). On je nakon Mohačke bitke 1526. godine stupio u službu ugarsko-hrvatskoga protukralja Ferdinanda I. Habsburgovca te kao njegov kapetan sudjelovao 1530. godine u osvajanju Budima od pristaša drugoga protukralja Ivana Zapolje.⁶⁵ Prema Pálosfalviu Baltazar je od Ferdinada stekao nove posjede u zapadnoj Ugarskoj. Nikola je imao sinove *Nikolu II.* i *Stjepana II.*, koji se spominju 1462. u ugovoru o prodaju Vukovara Gorjanskima.⁶⁶

Drugu granu utemeljili su Petrovi sinovi *Ivan II.* (?Sinj, 1445. – ?, poslije 1495.) i *Stjepan* (?Sinj, ? – ?, prije 1495.). Nakon što su 1459. ili 1460. godine u cijelosti izgubili kliško i cetinsko kneštvo, vratili su se u današnju Slavoniju. Čini se da Stjepan nije imao nasljednika jer se 1495. godine kao vlasnici utvrde Talovac spominju samo Ivan II. i njegov sin *Gabrijel*, s kojim je po svoj prilici izumrla Petrova grana Talovaca.⁶⁷

Kao što je to bio slučaj u Hrvatskoj, tijekom šezdesetih godina XV. st. Talovci, odnosno Bánffyji su se i u Slavoniji ubrzo našli u izuzetno teškom položaju jer su na pojedine njihove posjede pretendirali Morovići i Dombovarski.⁶⁸ Kako bi osigurali svoje nasljeđe, oni su oko 1460-ih falsificirali Sigismundovu ispravu iz 1437. godine, kojom im je ovaj potvrdio posjede izumrle obitelji Alšan.⁶⁹ Premda su tako privremeno otклонili opasnost, njihova sve veća neimaština ili zaduženost od ranijih razdoblja ipak su ubrzo došli na naplatu jer su već 1462. g. prodali Vukovar Jobu Gorjanskom za 500 zlatnih ugarskih florena.⁷⁰ Nešto ranije ostali su i bez alšanskog vlastelinstva, koje su u popisu poreza spominje od 1462. g. u rukama Morovičkih, dok se druga važna utvrda i vlastelinstvo – Hermangrad – spominje se 1470. godine kao posjed Berislavića Grabarskih.⁷¹ Kada se u obzir još uzme činjenica da su 1476. g. prodali posjed Selnu Motičinskim, a iste godine još i Otočko vlastelinstvo kaločkom nadbiskupu Gabrijelu Motičinskom, i više je nego jasno da su Talovci u pokušaju obrane svojih obiteljskih posjeda tijekom 1450-ih i 1460-ih jednostavno financijski propali.⁷²

⁶⁵ T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 189.

⁶⁶ S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 78.

⁶⁷ Moguće je da je ovoj grani Talovaca pripadao još i Jakov Bañnffy iz roda Talovaca, koji se 1521./22. spominje kao vojni zapovjednik u Srijemu. S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 78; ISTI, Juraj Srijemac. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb, 2005., str. 582.

⁶⁸ S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 78-82.

⁶⁹ D. PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja*, str. 61, 249.

⁷⁰ Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia* (CD-ROM), Budapest: MTA Történettudományi intézete – Arcanum adatbázis kft., 2001.

⁷¹ Ibid.

⁷² S. ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku*, str. 80-81; Danijel PETKOVIĆ i Anita RAPAN PAPEŠA, *Rokovačke zidine*, Vinkovci, 2011., str. 59-60, bilj. 73; Stanko ANDRIĆ, *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića*, str. 119.

Ipak, potkraj istog stoljeća došlo je do oporavka što zaključujemo temeljem činjenice da je Petrov unuk Gabrijel uspio poslije 1498. g. od Nikole Bánffyja Donjolandavskoga otkupiti posjed i utvrdu Talovac, jer se već 1517. godine upravo oni uvedeni u porezni popis kao njezini vlasnici.⁷³ U istom razdoblju Talovci su na nepoznati način ušli u posjed nedaleke utvrde Orljava u Požeškoj županiji.⁷⁴ Naposljetku su prije 1526. stekli barunski naslov, čime su se Talovci, odnosno Bánffyji uspjeli uzdignuti u velikaški stalež.⁷⁵ No taj oporavak nije bio dugoga vijeka jer su Osmanlije tijekom 1530-ih i 1540-ih prodrle na područje današnje Slavonije i središnje Hrvatske te osvojile sve utvrde i posjede Talovaca. Tada su se preostali članovi roda povukli na svoje posjede u zapadnu Ugarsku, gdje su njihovi potomci živjeli sve do XIX. st.

Posjed i utvrda Talovac

Tijekom povijesti obitelj Talovac je brojnim kraljevskim darovnicama, nasljeđivanjem, otimačinom ili kupovinom stekla brojne posjede i utvrde. Najveći među njima svakako je bilo najveće nekadašnje kneštvo Nelipića u današnjoj srednjoj Dalmaciji (1437.–1459.) sa središtima u Klisu i Sinju te veliko vlastelinstvo u koprivničkoj Podravini sa središtem u Đudrevcu i Virju (1435.–1445.). Uz ta dva veleposjeda, Talovci su držali i niz manjih utvrda u današnjoj zapadnoj i istočnoj Slavoniji na području srednjovjekovne Križevačke Vukovske, Požeške i Virovitičke županije.⁷⁶ S obzirom da bi cjelovita analiza vlastelinstava, plemićkih posjeda i utvrda plemićkog roda ili obitelji Talovac izašla iz okvira ovoga rada, njima se nećemo detaljno baviti, već ćemo se usredotočiti isključivo na plemićki posjed i istoimenu utvrdu Talovac, po kojem je čitava obitelj dobila ime, a čije se ostatci danas nalaze na području Bjelovarsko-bilogorske županije.

U dokumentima se plemićki posjed Talovac (tadašnji *Thallowc*, *Tallowcz*, *Tallocz Tallovec*, *Tallovez*, *Tallouc*) prvi put spominje 1382. kada su u poreznom popisu kao

⁷³ Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia*; T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 189.

⁷⁴ T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 189.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ O vlastelinstvima, posjedima i utverdama Talovaca vidi: Josip BÖSENDORFER, *Crtime iz slavonske povijesti*. Osijek, 1910; Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVI. st.*, I. dio. Zagreb, 1940; D. PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja*; I. ALDUK, *Srednjovjekovne tvrđave*, str. 623-635.

njegovi vlasnici zabilježena plemićka obitelj Rátót i Jolsvai.⁷⁷ U njihovim se rukama Talovac spominje još 1400. godine, da bi potom prešao u posjed kralja Sigismunda, koji ga je 1434. godine dodijelio braći Matku, Petru, Franku i Ivanu.⁷⁸

Tijekom druge polovice XV. st. obitelj je osiromašila zbog gubitka brojnih posjeda, tako da su preostale morali stavljati u zalog ili prodavati.⁷⁹ Tako se prije 1449. g. Talovac našao u zalogu Radivoja Ostojića i Nikole Veličkoga, koji su ga te godine prepustili Nelipićima od Dobre kuće.⁸⁰ Najkasnije od 1482. Talovac je kao zalog držao Nikola Bánffy Donjolendavski, a kao takav spominje se i u popisu poreza iz 1498.⁸¹

Slika 1. Posjedi Talovaca u hrvatskim zemljama u prvoj polovici XV. st.
(K. Regan i T. Kaniški, 2018).

⁷⁷ Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia*.

⁷⁸ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 156; Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia*.

⁷⁹ D. PETKOVIĆ, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja*, str. 249.

⁸⁰ S. ANDRIĆ, *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića*, str. 119.

⁸¹ T. PÁLÓSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 185.

U međuvremenu su Talovci za Petrovog unuka Gabriijela uspjeli povratiti dio svoje baštine jer je ubrzo poslije 1498. Nikola Bánffy Donjolendavski vratio Ivanu i njegovom sinu Gabriijelu posjed i utvrdu Talovac.⁸² Dok su posjedovni odnosi u svezi s ovim plemićkim posjedom od njegove predaje u ruke Talovaca 1434. godine pa sve do osmanskoga zaposjedanja zapadne Slavonije 1544. godine većinom jasni, osnovni problem koji se javlja uz njega pitanje je njegove točne ubikacije.

Zbog sličnosti imena u historiografiji se ustalilo mišljenje da je srednjovjekovni Talovac današnja Topolovica, smještena između Virovitice i Velikog Grdevca, odnosno Topolovac u Podravini.⁸³ No tu tezu prvi je doveo u pitanje još Kamilo Dočkal, koji je u svojem znamenitom povijesno-topografskom radu o srednjovjekovnim naseljima oko Dobre kuće jasno ukazao da su Topolovica i Talovac dva različita plemićka posjeda.⁸⁴ Dok Topolovicu jasno smješta u današnje istoimene naselje, kod određivanja položaja Talovca ostao je neodređen smjestivši ga tek u širu okolicu Virovitice. Stanko Andrić je u svome radu o povijesti podgorja Papuka i Krndije smjestio talovečki plemićki posjed na područje današnjeg zaseoka Cremušina, 3 km sjeverozapadno od Topolovice, odnosno 10 km jugozapadno od Špišić-Bukovice.⁸⁵ Za razliku od njih Pál Engel je na svojoj interaktivnoj karti srednjovjekovnoga Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva puno konkretniji te srednjovjekovni Talovac smješta na širi prostor Velike Peratovice.⁸⁶

Slika 2. Gradina – Velika Peratovica
(B. Šiljeg 2016., u: T. TKALČEC, *Terenski pregled*, 156, sl. 8).

- ⁸² Pálosfalvi navodi 1495. kao godinu kojom su Talovci ponovno ušli u posjed Talovca, za razliku od Engela navodi podatak iz popisa poreza iz 1498. u kojem se kao gospodari Talovca navode T. PÁLOSFALVI, *Die Familie Tallóci*, str. 189.
- ⁸³ Emil LASZOWSKI, Talovac Matko. U: *Znameniti i zaslužni Hrvati 925.–1925.*, Zagreb, 1925., str. 261; Josip LUCIĆ, *Talovci*, str. 317; V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 156; M. KARBIĆ, *Talovci*, str. 555; *Talovci, Hrvatska enciklopedija*, 10. Zagreb, 2008., str. 625.
- ⁸⁴ K. DOČKAL, *Srednjovjekovna naselja oko Dobre kuće*, str. 154-157.
- ⁸⁵ S. ANDRIĆ, *Podgorje Papuka i Krndije...* (drugi dio), str. 62.
- ⁸⁶ Pál ENGEL, *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia*.

Upravo su navedena istraživanja bila smjerokaz za traženje ovoga posjeda. S obzirom da na području Topolovice i Cremušina nismo uočili ostatke utvrda, na temelju Engelovih istraživanja u ljeto 2017. godine svoju smo pažnju usmjerili pregled okolice Velike Peratovice. Pregledom terena utvrđeno je da se i na području Velike Peratovice ne mogu naći ostatci koji bi se mogli dovesti u svezu s Talovcima. No niti 1 km istočnije od ovog naselja Tatjana Tkalčec je 2016. godine otkrila ostatke velike utvrde.⁸⁷ S obzirom na njezinu složenost i smještaj upravo na području na kojem većina autora smješta plemićki posjed Talovac, vrlo je izgledno da su ostatci ovoga monumentalnoga i sofisticiranoga obrambeno-stambenog kompleksa ustvari plemićki grad ili kastrum Talovac.

Ostatci utvrde nalaze se na lokalitetu *Gradina-Velika Peratovica*, na niskom, ali s triju strana strmom brdskom izdanku iznad doline potoka Male Peratovice tako da mu je pristup najlakši iz smjera sjeveroistoka. Riječ je o kasnosrednjovjekovnom kastrumu pravokutnoga tlocrta, opasanoga s dva obrambena jarka i dva zemljana nasipa strmih padina. Njegovi ostatci se od zapada prema istoku pružaju u dužinu od gotovo 100 m, a od sjevera prema jugu u širinu od skoro 80 m.

Premda ostatci kastruma Talovac ostavljaju dojam nekadašnje izgrađenosti od zemlje i drva, terenskim uvidom jasno se pokazalo da je njegova jezgra bila zidana opekom i da su stambeno-gospodarske prostorije bile naslonjene vanjskim licem na bedeme čime se u središtu jezgre oblikovalo veliko unutrašnje dvorište. U skladu s navedenim, riječ je o tipičnoj utvrđenoj rezidenciji, kakve su ugarski magnati podizali na području srednjovjekovne Ugarske i današnje Slavonije.⁸⁸

Zaključak

Talovci (Talovački) su tijekom XV. st. pripadali krugu najmoćnijih rodova Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Stupajući u službu ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda Luksemburgovca stekli su brojne posjede u južnoj Ugarskoj, Slavoniji i Hrvatskoj.

⁸⁷ Tatjana TKALČEC, Terenski pregled općine Grubišno Polje u 2016. godini. *Ann Inst. Archaeol.*, 13(2017), str. 156-157.

⁸⁸ Iako se iz skromnih podataka ne može rekonstruirati izgled kastruma Talovac, na osnovi sačuvanoga pravilnoga kvadratnog tlocrta možemo pretpostaviti da je ovaj kompleks nastao po uzoru na utvrđene palače, koje su ugarsko-hrvatski magnati podizali na prostorima ravničarskih dijelova Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva tijekom XIV. i XV. stoljeća, poput utvrđenih palača u Iloku, Várpaloti, Kanizsi, Bratislavi, Kismártonu, Ozori, Diósgyőru i dr. Svojim tlocrtom ovaj je kompleks najbližnji utvrđenim palačama u Iloku, Gorjanima i Svetoj Elizabeti. Krešimir REGAN, Srednjovjekovna utvrda Svete Elizabete (Pepelara) u Prekodravlju, *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 35(2002), 1-2, str. 101-106; Zorislav HORVAT, Analiza srednjovjekovne faze gradnje dvorca Odescalchi, nekadašnjeg palasa Nikole Iločkog, kralja Bosne. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 19(2002) 1, str. 195-212; Krešimir REGAN, Gorjani – srednjovjekovno sjelo plemićke obitelji Gorjanski. *Scrinia sclavonica*, 6(2006), 6, str. 135.

Time ih je uzdigao među najmoćnije rodove Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Jedan od tih posjeda bio je Talovac ili Topolovica na području današnje Bjelovarsko-bilogorske županije po kojem su nosili plemićki pridjevak od Talovca (*de Thallowcz*). Najznačajniji član roda bio je Matko, koji se istaknuo u službi srpskoga despota Stefana Lazarevića, a zatim Sigismunda Luksemburgovca. Kao jedan od uspješnijih ugarskih vojskovođa, sudjelovao je u niz vojnih operacija protiv Osmanlija u Srbiji i Bosni, zahvaljujući čemu je imenovan banom čitave Slavonije, a potom hrvatsko-dalmatinskim banom čime su se hrvatske zemlje ponovno našle sjedinjene u rukama jedne osobe. Istaknutu ulogu imala su i njegova braća Franko, Ivan i Petar, koji su također sudjelovali u protuosmanskim ratovima, stječući pritom istaknute funkcije. Nakon Petrove smrti izbio je rat za baštinu Talovaca, koji je rezultirao povlačenjem preostalih članova roda na posjede u današnjoj Slavoniji. Nasljednici Petra i Franka nosili su plemićki pridjevak *Bánffy*, odnosno Banići, te su prije 1526. g. stekli barunski naslov, čime su se uzdigli u velikaški stalež. Nakon prodora Osmanlija tijekom 1530-ih i 1540-ih na područje današnje Slavonije i središnje Hrvatske, koji su osvojili sve utvrde i posjede Talovaca, preostali članovi roda povukli na svoje posjede u zapadnu Ugarsku, gdje su njihovi potomci živjeli sve do XIX. st.

Obitelj Talovac je brojnim kraljevskim darovnicama, nasljeđivanjem, otimačnom ili kupovinom stekla brojne posjede i utvrde, među kojima se ističe plemićki posjed i istoimena utvrdu Talovac, po kojem je čitava obitelj dobila ime. Istraživanja su pokazala da se ostatci te utvrde nalaze se na lokalitetu Gradina-Velika Peratovica te da je riječ o kasnosrednjovjekovnom kastrumu pravokutnoga tlocrta, opasanoga s dva obrambena jarka i dva zemljana nasipa strmih padina, odnosno da se radi o tipičnoj utvrđenoj rezidenciji, kakve su ugarski magnati podizali na području srednjovjekovne Ugarske i današnje Slavonije.

Literatura

1. Alduk, Ivan (2007), Srednjovjekovne tvrđave. U: V. Kusin (ur.), *Dalmatinska zagora nepoznata zemlja*, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, str. 623-635.
2. Andrić, Stanko; Čošković, Pejo (2005), Ivan. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 73-74.
3. Andrić, Stanko (2005), Juraj Srijemac. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 582.
4. Andrić, Stanko (2007), *Vinkovci u srednjem vijeku*. Slavonski Brod: Matica hrvatska Vinkovci.
5. Andrić, Stanko (2008), Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (prvi dio). *Scrinia Slavonica*, VIII, str. 55-112.
6. Andrić, Stanko (2009), Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (drugi dio). *Scrinia Slavonica*, IX, str. 57-98.

7. Andrić, Stanko (2013), O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića, U: A. Birin (ur.), *Stjepan Tomašević (1461. –1463.) slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva* (zbornik radova). Zagreb–Sarajevo: Hrvatski institut za povijest–Katolički bogoslovni fakultet Sarajevo, str. 109-132.
8. Andrić, Stanko (2015), Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti. U: *Zbornik Muzeja Đakovštine*, str. 7-40.
9. Blazovics, László (1982), *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, 6. Szeged: Csongrád megyei Levéltár.
10. Bösendorfer, Josip (1910), *Crtice iz slavenske povijesti*. Osijek: Kamenotiskara Julija Pfeiffera.
11. Botica, Ivan (2011), *Krbavski knezovi u srednjem vijeku* (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet.
12. Bratulić, Josip; Damjanović, Stjepan; Ivšić, Stjepan; Ladić, Zoran (prir.) (2016), *Acta Croatica/Hrvatski spomenici*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
13. Buntak, Franjo (1996), *Povijest Zagreba*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
14. Grgin, Borislav (2005), Jagelovići. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 222.
15. Grgin, Borislav (2012), Vrhunac srednjovjekovnog razvoja. U: I. Goldstein i S. Goldstein (ur.). *Povijest grada Zagreba, knjiga 1. Od prethistorije do 1918*. Zagreb: Novi liber, str. 64-107.
16. Dinić, Mihailo J. (1958), *Grada za istoriju Beograda u srednjem veku/Monumenta historiam Belgradi spectantia*, 2. Beograd: Historijski arhiv.
17. Dinić, Mihailo (1978), *Srpske zemlje u srednjem veku. Istorijsko-geografske studije*. Beograd: Srpska književna zadruga.
18. Dobronić, Lelja (1984), *Viteški redovi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
19. Dočkal, Kamilo (1958), Srednjovjekovna naselja oko Dobre kuće (Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji). *Starine*, XLVI, str. 85-167.
20. Elemér, Mályusz (1980), a négy Tallóci fivér. *Történelmi Szemle*, IV, str. 531-576.
21. Elek, Szaszko (2013), *a Szeri Pósafi család. Egy alföldi előkelő család története, a 14.–15. században* (doktorska disertacija). Budapest.
22. Engel, Pál (2001), *Magyar középkori adattár: Középkori magyar genealógia* (CD-ROM), Budapest: MTA Történettudományi intézete – Arcanum adatbázis kft.
23. Gudelj, Ljubomir (2006), Čačvina utvrda. Split–Trilj: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.
24. Horvat, Zorislav (2002), Analiza srednjovjekovne faze gradnje dvorca Odescalchi, nekadašnjeg palasa Nikole Iločkog, kralja Bosne. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, XIX (1), str. 195-212.
25. Karbić, Marija (1997), Talovci. U: *Hrvatski leksikon*, 2. Zagreb: Naklada Leksikon d.o.o., str. 555.
26. Klaić, Nada (1982), *Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb: Liber.
27. Klaić, Nada (1982), *Zadnji knezovi Celjski v deželah Sv. krone*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje.
28. Klaić, Nada (1987), *Medvedgrad i njegovi gospodari*. Zagreb: Globus.
29. Klaić, Vjekoslav (1980), *Povijest Hrvata*, 3. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

30. Kurelić, Robert (2013), Nada Klaić i grofovi Celjski: tri desetljeća kasnije, U: D. Agičić i T. Galović (ur.), *Nada Klaić i njezin znanstveni i nastavni doprinos razvoju historiografije* (zbornik radova), Zagreb: FF Press, str. 341-363.
31. Laszowski, Emil (1925), Talovac Matko. U: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925.–1925.* Zagreb: Odbor za izdanje knjige Zaslužni i znameniti Hrvati 925.–1925., str. 261.
32. Lovrenović, Dubravko (2006), *Na klizištu povijesti.* Zagreb–Sarajevo: Synopsis.
33. Lucić, Josip (1971), Talovci. U: *Enciklopedija Jugoslavije*, 8. Zagreb: Naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, str. 317.
34. Lukinović, Andrija (1995), Benedikt de Zolio. U: F. Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi.* Zagreb: Školska knjiga, str. 189-197.
35. Mužić, Ivan (prir.) (2010), *Vlasi u hrvatskoj historiografiji.* Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.
36. Nazor, Ante; Ladić, Zoran (2003), *Povijest Hrvata. Ilustrirana kronologija.* Zagreb: Multigraf.
37. Nekić, Antun (2017), *Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća* (doktorska disertacija). Zadar: Filozofski fakultet.
38. Pál, Szabó (2014), *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török és előzményei* (doktorska disertacija). Szeged.
39. Pálosfalvi, Tamás (2010), Die Familie Tallóci im Mittelalter, U: Dž. Juzbašić i I. Ress (ur.), *Lajos Thallóczy, der historiker und politiker.* Sarajevo–Budapest: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 183-190.
40. Pavičić, Stjepan (1940), *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVI. st., I. dio.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
41. Pavleš, Ranko (2001), *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo/Povijest, topografija, organizacija.* Koprivnica: vlastita naklada.
42. Perojević, Marko (1937), Talovci – cetinski i kliški knezovi. *Napredak* (kalendar), Sarajevo. (internetska verzija: <http://www.idoconline.info/article/844436>, pristupljeno 22. VII. 2018).
43. Petković, Danijel (2000), *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca.* Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci.
44. Petković, Danijel; Rapan Papeša, Anita (2011), *Rokovačke zidine.* Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci.
45. Raukar, Tomislav (1983), Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje. *Historijski zbornik*, XXXVI, str. 113-140.
46. Regan, Krešimir (2002), Srednjovjekovna utvrda Svete Elizabete (Pepelara) u Prekodravlju. *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, XXXV (1-2), str. 101-106.
47. Regan, Krešimir (2006), Gorjani – srednjovjekovno sjelo plemićke obitelji Gorjanski. *Scrinia Sclavonica*, VI, str. 127-159.
48. Regan, Krešimir; DUGAČKI, Vlatka (ur.) (2018), *Hrvatski povijesni atlas.* Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
49. Strčić, Petar (1998), Frankapan, Ivan VI. st. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 4. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 410-411.

50. Švab, Mladen (1983), Alšanski. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 93-94.
51. Talovci (2008). U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 10. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 625.
52. Tkalčec, Tatjana (2017), Terenski pregled općine Grubišno Polje u 2016. godini. *Annales Instituti Archaeologici*, XIII, str. 156-157.

The Talovac Nobility and their Legacy in the Bjelovar-Bilogora County

Summary

The Talovac nobility belonged in the 15th century to the circle of the most powerful noble families in Croatian-Hungarian Kingdom. Due to their extreme wealth, which they thanked to the profit collected from numerous estates across the territory of present Croatia, Slavonia and Austria; the traditional family policy of loyalty to Croatian-Hungarian king Sigismund of Luxembourg and his successors to the throne; as well as to matrimonial bonds with distinguished central-European aristocratic families (Alsace; Levant), the Talovac nobility had – during the first three decades of the 15th century – risen from lower aristocracy of the end of the 14th century to one of the most powerful noble families in Croatian-Hungarian Kingdom.

Keywords: Talovac; nobility.

Dr. sc. Vlatka Dugački
Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“
Frankopanska 26, HR – 10000 Zagreb
vdugacki@gmail.com

Dr. sc. Krešimir Regan
Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“
Frankopanska 26, HR – 10000 Zagreb
kresimir.regan@gmail.com